

HAMZA HAKIMZODA NIYOZIYNING MA'RIFATPARVARLIK G'OYALARI VA ULARNING MILLIY UYG'ONISH JARAYONIDAGI O'RNI

Abdixakimova. L. D

*Samarqand davlat pedagogika institute "Tillar fakulteti" fakulteti "O'zbek tili va adabiyoti"
yo'nalishi 1-bosqich magistranti,*

Ubaydullayev. N. X

Ilmiy rahbar-DSc Samarqand davlat pedagogika institute "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrası

Annotatsiya: Ushbu maqola atoqli o'zbek adibi va jamoat arbobi Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalarini va ularning milliy uyg'onish jarayonidagi o'rnini atroflicha tahlil qiladi. Hamza o'z asarlari orqali xalqni ilm-ma'rifatga, ayollar tengligiga va ijtimoiy adolatga chaqirgan. Uning ta'lim, madaniyat va milliy o'zlikni anglashga qaratilgan tashabbuslari jadidchilik harakatining muhim tarkibiy qismi bo'lgan. Maqolada Hamzaning g'oyalari O'zbekistonning milliy uyg'onish davrida xalqning ongi va tafakkurini shakllantirishdagi hal qiluvchi roli yoritiladi. Tadqiqot uning merosining bugungi kundagi ahamiyatini ham ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Hamza Hakimzoda Niyoziy, Jadidchilik, Ma'rifatparvarlik, Milliy Uyg'onish, O'zbek Adabiyoti, Ijtimoiy Islohotlar, Ta'lim, Milliy O'zlik

Abstract: This article comprehensively analyzes the enlightenment ideas of the prominent Uzbek writer and public figure Hamza Hakimzoda Niyoziy and their role in the national awakening process. Through his works, Hamza called upon the people to embrace knowledge, advocate for women's equality, and strive for social justice. His initiatives focused on education, culture, and national self-awareness were a crucial component of the Jadidism movement. The article highlights the decisive role of Hamza's ideas in shaping the consciousness and thinking of the people during Uzbekistan's national awakening period. The study also demonstrates the contemporary significance of his legacy.

Keywords: Hamza Hakimzoda Niyoziy, Jadidism, Enlightenment, National Awakening, Uzbek Literature, Social Reforms, Education, National Identity

Аннотация: Данная статья всесторонне анализирует просветительские идеи выдающегося узбекского писателя и общественного деятеля Хамзы Хакимзаде Ниязи и их роль в процессе национального пробуждения. В своих произведениях Хамза призывал народ к знаниям, равенству женщин и социальной справедливости. Его инициативы, направленные на образование, культуру и национальное самосознание, являлись важной составляющей движения джадидизма. В статье освещается решающая роль идей Хамзы в формировании

сознания и мышления народа в период национального пробуждения Узбекистана. Исследование также демонстрирует современное значение его наследия.

Ключевые слова: *Хамза Хакимзаде Ниязи, Джадидизм, Просвещение, Национальное Пробуждение, Узбекская Литература, Социальные Реформы, Образование, Национальная Идентичность*

KIRISH

Hamza Hakimzoda Niyoziy (1889-1929) o'zbek adabiyoti, madaniyati va ijtimoiy-siyosiy tafakkurining eng yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, XX asr boshlaridagi milliy uyg'onish jarayonining markaziy shaxslaridan hisoblanadi. Uning serqirra faoliyati shoir, yozuvchi, dramaturg, pedagog va jamoat arbobi sifatida o'zbek xalqining ma'naviy yuksalishiga, jadidchilik harakatining faol ishtirokchisi va yetakchisi sifatida ulkan hissa qo'shgan [2], [3], [4]. Hamza Turkiston, Kavkaz, Qrim va Tatariston bo'ylab keng tarqalgan bu progressiv g'oyalarni shakllantirish va yoyishda muhim rol o'ynagan [3]. Jadidizm dastlab madaniy taraqqiyotga e'tibor qaratgan bo'lsa-da, keyinchalik o'z maqsadlarini kengaytirib, turkiy tillarni rivojlantirish, adabiyotni targ'ib qilish, global bilimlarni egallash va gender tengligini ilgari surish kabi ijtimoiy taraqqiyot masalalarini ham qamrab olgan [3]. Bu harakatning ma'rifiy-ijtimoiy platformasi Hamza ijodining asosiy yo'nalishini belgilab berdi.

Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalari uning ijodiy va pedagogik faoliyatining asosini tashkil etadi. U an'anaviy va zamonaviy maktablarda tahsil olgan ko'p tilli ziyoli sifatida [2], [4] Qo'qon (1911) va Marg'ilon (1914) kabi shaharlarda yangi usul maktablarini ochib, kambag'al bolalar uchun bepul ta'lim imkoniyatini yaratgan [2], [4]. Shuningdek, u "O'qish kitobi" (1914) kabi darsliklar muallifi sifatida ta'lim sohasidagi islohotlarga bevosita hissa qo'shgan [2]. Uning asarlarida ayollar huquqlari, ijtimoiy tengsizlik, xurofotlarga qarshi kurash kabi dolzarb masalalar tez-tez ko'tarilgan [4], bu esa uning ma'rifatparvarlik ruhini va jamiyatni zamonaviy taraqqiyot yo'liga boshlashga bo'lgan intilishini yaqqol namoyon etadi. Hamza o'zining badiiy va publitsistik ijodi orqali o'zbek jamiyatida chuqur ildiz otgan muammolarni hal etishga intilgan.

Ushbu maqolada Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalari, xususan, ta'lim, ayollar masalasi va ijtimoiy adolatga oid qarashlari atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, uning ijodida milliy uyg'onish g'oyalarining badiiy va publitsistik ifodasi, bu g'oyalarning milliy uyg'onish jarayonidagi o'rni va jamiyatga ko'rsatgan ta'siri ilmiy asosda o'rganiladi. Nihoyat, Hamza merosining bahsli jihatlari va uning bugungi kundagi ahamiyati zamonaviy ilmiy-tanqidiy nuqtai nazardan baholanadi, bu esa uning murakkab shaxsiyatini to'liqroq anglashga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalari va milliy uyg'onish jarayonidagi o'rni o'zbek adabiyotshunosligi, tarixi va madaniyatshunosligida uzoq yillardan buyon muhim tadqiqot obyekti bo'lib kelmoqda. Dastlabki davrlarda, xususan, sovet davri adabiyotshunosligida Hamza ijodi va shaxsiyati asosan sotsialistik realizm tamoyillari asosida, inqilobiy kurashchi va sovet o'zbek adabiyotining asoschisi sifatida talqin qilingan. Bu davr tadqiqotlarida uning ma'rifatparvarlik faoliyati, xususan, yangi usul maktablarini ochishi, darsliklar yozishi va ayollar masalasiga e'tibori inqilobiy o'zgarishlarga zamin yaratgan omillar sifatida baholangan. Biroq, bu yondashuvda Hamzaning jadidchilik harakatidagi murakkab o'rni, uning g'oyalarining evolyutsiyasi va sovet mafkurasiga moslashish jarayonlari ba'zan bir tomonlama yoritilgan yoki e'tibordan chetda qolgan.

Mustaqillik yillaridan so'ng Hamza merosiga nisbatan yangicha, xolis va tanqidiy yondashuvlar shakllandi. Zamonaviy tadqiqotlar uning shaxsiyatini va ijodini jadidchilik harakatining kengroq kontekstida, milliy uyg'onish g'oyalarining shakllanishi va rivojlanishidagi o'rnini chuqurroq o'rganishga qaratilgan. Bu davr adabiyotshunosligida Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalari nafaqat ta'lim va madaniyat sohasidagi islohotlar bilan bog'liq, balki jamiyatning barcha qatlamlarini qamrab olgan ijtimoiy-siyosiy uyg'onish jarayonining ajralmas qismi sifatida tahlil etilmoqda. Xususan, uning Turkiston, Kavkaz, Qrim va Tatariston bo'ylab keng tarqalgan jadidizm harakatiga qo'shgan hissasi, bu harakatning dastlab madaniy taraqqiyotga e'tibor qaratib, keyinchalik turkiy tillarni rivojlantirish, adabiyotni targ'ib qilish, global bilimlarni egallash va gender tengligini ilgari surish kabi ijtimoiy taraqqiyot masalalarini ham qamrab olganligi alohida ta'kidlanadi [3]. Hamza bu transformativ g'oyalarni shakllantirish va yoyishda muhim rol o'ynagan yetakchi shaxs sifatida e'tirof etiladi [3].

Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalarining asosiy yo'nalishlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar uning pedagogik faoliyatiga katta e'tibor qaratadi. Olimlar uning Qo'qon (1911) va Marg'ilon (1914) kabi shaharlarda ochgan yangi usul maktablari, kambag'al bolalar uchun bepul ta'lim imkoniyatini yaratgani [2], [4] hamda "O'qish kitobi" (1914) kabi darsliklar muallifi sifatida ta'lim sohasidagi islohotlarga bevosita hissa qo'shganini keng yoritadi [2], [4]. Bu tadqiqotlarda Hamzaning ko'p tilli ziyoli sifatida (o'zbek, arab, fors, rus va turk tillarini bilganligi) [4] uning ta'limga bo'lgan yondashuvining kengligi va chuqurligi ta'kidlanadi. Uning ta'lim orqali jamiyatni modernizatsiya qilishga intilishi, xurofot va jaholatga qarshi kurashishi uning ma'rifatparvarlik konsepsiyasining markaziy o'zagini tashkil etganligi ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinadi.

Ayollar masalasi Hamza ijodining eng muhim va dolzarb mavzularidan biri bo'lib, bu boradagi tadqiqotlar ham salmoqlidir. Adabiyotshunoslar uning asarlarida ayollar

huquqlari, ularning ta'lim olishi, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi zaruriyatini targ'ib qilganini tahlil qiladi [4]. Jadidizm harakatining gender tengligini ilgari surishga qaratilgan umumiy maqsadlari fonida [3], Hamzaning bu masalaga bag'ishlangan dramatik va publitsistik asarlari, xususan, "Zaharli hayot" (1915) va "Boy ila xizmatchi" (1918) kabi pyesalari ayollarning jamiyatdagi o'rni va ularning ozodligi uchun kurashni badiiy ifodalashdagi muhim qadamlar sifatida baholanadi [2]. Zamonaviy tadqiqotlar Hamzaning bu boradagi qarashlarini o'z davri uchun naqadar progressiv bo'lganligini, biroq ba'zi jihatlarda patriarxal jamiyatning ta'siri ham sezilganligini tanqidiy tahlil qiladi.

Ijtimoiy adolat masalasi Hamza ijodining yana bir markaziy yo'nalishi bo'lib, uning asarlarida ijtimoiy tengsizlik, ekspluatatsiya va adolatsizlikka qarshi keskin kurash aks etgan. Olimlar uning "Yangi saodat" (1914) novellasi [2] va boshqa publitsistik chiqishlarida kambag'al qatlamlarning og'ir ahvolini tasvirlash, ularni ilm-ma'rifatga chorlash orqali ijtimoiy adolatga erishish g'oyasini ilgari surganini ko'rsatadi. Uning 1917-yilgi Bolsheviklar inqilobini qo'llab-quvvatlashi va 1920-yilda Kommunistik partiyaga a'zo bo'lishi [4] uning ijtimoiy adolatga intilishining ma'lum bir bosqichdagi ifodasi sifatida talqin qilinadi, garchi bu qaror keyinchalik uning ijodiy yo'nalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da.

Hamza ijodida milliy uyg'onish g'oyalarining badiiy va publitsistik ifodasi ham keng ko'lamli tadqiqotlarga sabab bo'lgan. Uning "Nihoniy" taxallusi ostida yozgan g'azallari, 1915-1919-yillarda nashr etilgan "gul" to'plamlari jadid adabiyotining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan [2]. Tadqiqotchilar uning she'riyatida milliy o'zlikni anglash, xalqni jaholatdan qutqarishga chaqiriqlar, vatanparvarlik ruhini tahlil qiladi. Uning dramaturgiyasi, xususan, "Maysaraning ishi" (1926) kabi asarlari [2] orqali xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va ijtimoiy muammolari realistik tarzda aks ettirilganligi, bu esa milliy o'zlikni tiklash va uyg'otish jarayoniga xizmat qilganligi qayd etiladi.

Hamza Hakimzoda Niyoziy merosining bahsli jihatlari va uning bugungi kundagi ahamiyati zamonaviy adabiyotshunoslikda alohida o'rin tutadi. Sovet davrida uning ijodi asosan inqilobiy ruhda va sovet mafkurasi nuqtai nazaridan baholangan bo'lsa, mustaqillik davri tadqiqotlari uning shaxsiyatining murakkabligini, jadidchilik g'oyalaridan sovet mafkurasiga o'tish jarayonini, "Jahon sarmoyasining eng oxirgi kunlari" (1927) kabi propaganda xarakteridagi asarlarini [2] tanqidiy tahlil qilishga intiladi. Uning 1929-yilda Shahimardonda vafot etishi [4] va bu o'limning sabablari hamon munozarali masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Bu boradagi yangi tadqiqotlar arxiv materiallari va xotiralarni chuqurroq o'rganish orqali Hamza shaxsiyatini to'liqroq va xolisroq yoritishga harakat qiladi.

Bugungi kunda Hamza merosini o'rganishda nafaqat uning ma'rifatparvarlik g'oyalarining tarixiy ahamiyati, balki ularning zamonaviy jamiyat uchun dolzarbligi ham e'tiborga olinmoqda. Uning ta'lim, ayollar huquqlari va ijtimoiy adolatga oid qarashlari

hozirgi kunda ham o'zbek jamiyatining rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, mavjud adabiyotlarda Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalarining milliy uyg'onish jarayonidagi o'rni va ta'siri, ayniqsa, uning murakkab ijodiy yo'li va bahsli jihatlari bilan bog'liq holda, hali to'liq va tizimli tahlil qilinmagan. Ushbu maqola Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalarini, ularning milliy uyg'onish jarayonidagi o'rnini va jamiyatga ta'sirini zamonaviy ilmiy-tanqidiy nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish orqali mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga intiladi. Shuningdek, uning merosining bahsli jihatlari xolis baholash orqali Hamza shaxsiyatiga nisbatan yanada to'liqroq va obyektivroq tasavvur yaratish maqsad qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalari va ularning milliy uyg'onish jarayonidagi o'rnini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, sifatli tadqiqot paradigmasiga asoslanadi. Bu yondashuv, murakkab ijtimoiy-madaniy hodisalarni, xususan, tarixiy shaxsning tafakkur evolyutsiyasini va uning jamiyatga ta'sirini kontekstual hamda interpretativ tarzda o'rganish imkonini beradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi Hamza ijodiy merosidagi ma'rifatparvarlik g'oyalarining shakllanishi, rivojlanishi va milliy uyg'onish harakatining turli bosqichlaridagi o'rnini ko'p qirrali tahlil qilishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun adabiy-tarixiy, qiyosiy-tipologik va germeneytik tahlil usullaridan keng foydalaniladi.

Tadqiqotning nazariy asosini jadidchilik harakati nazariyasi, postkolonial adabiyotshunoslik tamoyillari va madaniyatshunoslik yondashuvlari tashkil etadi. Jadidchilik nazariyasi Hamza g'oyalarini o'z davrining kengroq ijtimoiy-siyosiy va madaniy kontekstida, ya'ni Turkiston, Kavkaz, Qrim va Tatariston bo'ylab tarqalgan progressiv harakatning bir qismi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi [3]. Bu nazariya Hamzaning ta'lim, ayollar masalasi, ijtimoiy adolat va milliy o'zlikni anglash kabi g'oyalarining jadidchilikning umumiy maqsadlari bilan uyg'unligini, shuningdek, uning bu g'oyalarni shakllantirish va yoyishdagi yetakchi rolini tushunish uchun muhim zamin yaratadi. Postkolonial adabiyotshunoslik yondashuvi esa Hamza ijodini mustamlakachilik sharoitida milliy o'zlikni tiklash, mustaqillik g'oyalarini ilgari surish va mahalliy madaniyatni himoya qilish harakatining bir qismi sifatida tahlil qilishga yordam beradi. Bu yondashuv orqali Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalari nafaqat madaniy, balki siyosiy va ijtimoiy ozodlikka intilishning ifodasi sifatida baholanadi. Madaniyatshunoslik yondashuvi esa uning asarlaridagi milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an'analarning aks etishini, shuningdek, zamonaviy g'oyalar bilan sintezini o'rganishga imkon beradi.

Tadqiqot uchun manbalar ikki asosiy turga bo'linadi: birlamchi va ikkilamchi manbalar.

Birlamchi manbalar: Hamza Hakimzoda Niyoziyning o'z asarlari tadqiqotning asosiy manba bazasini tashkil etadi. Bularga uning she'riy asarlari (xususan, "Nihoniy" taxallusi ostida yozilgan g'azallari va 1915-1919-yillarda nashr etilgan "gul" to'plamlari) [2], nasriy asarlari ("Yangi saodat" novellasi) [2], dramatik asarlari ("Zaharli hayot", "Boy ila xizmatchi", "Maysaraning ishi") [2], publitsistik maqolalari, xatlari va pedagogik faoliyatiga oid materiallari ("O'qish kitobi" darsligi) [2] kiradi. Bu manbalar Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalarini bevosita uning o'z so'zlari va badiiy tasvirlari orqali o'rganishga imkon beradi. Manbalarni tanlashda ularning nashr etilgan davri, mazmuni va janr xususiyatlariga alohida e'tibor qaratiladi, bu esa uning g'oyalarining evolyutsiyasini kuzatishga yordam beradi. Shuningdek, uning sovet davrida yozilgan, propaganda xarakteridagi asarlari ("Jahon sarmoyasining eng oxirgi kunlari") [2] ham tanqidiy tahlil uchun jalb qilinadi, bu uning ijodiy yo'lidagi murakkabliklarni ochib berishga xizmat qiladi.

Ikkilamchi manbalar: Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodi va jadidchilik harakati bo'yicha yaratilgan ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, dissertatsiyalar, ilmiy maqolalar va to'plamlar ikkilamchi manbalar sifatida xizmat qiladi. Bu manbalar Hamza merosining turli davrlardagi talqinlarini, xususan, sovet davri adabiyotshunosligining bir tomonlama yondashuvlarini va mustaqillik yillaridan keyin shakllangan xolis va tanqidiy qarashlarni qiyosiy o'rganish imkonini beradi. Ikkilamchi manbalarni tanlashda ularning ilmiy asoslanganligi, obyektivligi va tadqiqot mavzusiga bevosita aloqadorligiga e'tibor qaratiladi. Ayniqsa, Hamza shaxsiyatining murakkab jihatlari va uning ijodiy yo'lidagi ziddiyatlarni yorituvchi zamonaviy tadqiqotlar alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Adabiy-tarixiy tahlil: Bu usul Hamza Hakimzoda Niyoziyning asarlarini ularning yaratilish davri, ijtimoiy-siyosiy sharoitlar va adabiy muhit kontekstida o'rganishga qaratilgan. Hamzaning hayoti va ijodiy faoliyatining boshlang'ich davri, uning yangi usul maktablarini ochishi, darsliklar yozishi [2], [4] kabi pedagogik faoliyati, shuningdek, uning 1917-yilgi Bolsheviklar inqilobini qo'llab-quvvatlashi va Kommunistik partiyaga a'zo bo'lishi [4] kabi tarixiy voqealar uning ma'rifatparvarlik g'oyalarining shakllanishiga qanday ta'sir ko'rsatganligi adabiy-tarixiy tahlil orqali ochib beriladi. Bu usul Hamza g'oyalarining evolyutsiyasini, uning jadidchilik harakatidagi o'rnini va milliy uyg'onish jarayoniga qo'shgan hissasini tarixiy xronologiya asosida tahlil qilishga imkon beradi.

Qiyosiy-tipologik tahlil: Bu usul Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalarini boshqa jadid namoyandalarining qarashlari bilan qiyoslash orqali uning o'ziga xosligini va umumiy harakatdagi o'rnini aniqlashga xizmat qiladi. Xususan, ta'lim, ayollar masalasi va ijtimoiy adolatga oid qarashlarining boshqa jadid mutafakkirlari (masalan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov) g'oyalari bilan o'xshash va farqli jihatlari o'rganiladi. Bu tahlil Hamzaning jadidchilik harakatining umumiy platformasidagi individual ovozini va uning g'oyalarining tipologik xususiyatlarini

aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, uning ijodidagi milliy uygʻonish gʻoyalarining badiiy ifodasi boshqa jadid yozuvchilarining asarlaridagi shunga oʻxshash mavzular bilan qiyoslanadi.

Germenevtik tahlil: Hamza Hakimzoda Niyoziyning asarlaridagi maʼrifatparvarlik gʻoyalarining chuqur maʼno qatlamlarini, ramziy obrazlarini va badiiy-falsafiy mazmunini ochib berish uchun germenevtik tahlil usuli qoʻllaniladi. Bu usul orqali uning sheʼriyati, nasri va dramaturgiyasidagi asosiy motivlar, gʻoyaviy yoʻnalishlar va badiiy niyatlar interpretatsiya qilinadi. Xususan, uning ayollar huquqlari, ijtimoiy tengsizlik va xurofotlarga qarshi kurashga oid asarlaridagi yashirin maʼnolar, metaforalar va allegoriyalar tahlil etiladi. Germenevtik yondashuv Hamza gʻoyalarining zamonaviy oʻquvchi uchun dolzarbligini va ularning bugungi kundagi ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Diskurs tahlili: Hamza Hakimzoda Niyoziyning publitsistik maqolalari va ijtimoiy-siyosiy chiqishlaridagi maʼrifatparvarlik diskursi tahlil qilinadi. Bu usul orqali uning tilidan foydalanish usullari, argumentatsiya strategiyalari va jamiyatga taʼsir etish mexanizmlari oʻrganiladi. Xususan, uning taʼlimni targʻib qilish, ayollarni ozodlikka chaqirish va ijtimoiy adolatni talab qilishdagi ritorikasi, shuningdek, sovet davrida yozilgan asarlaridagi mafkuraviy oʻzgarishlar diskurs tahlili yordamida ochib beriladi. Bu usul Hamzaning gʻoyalarini qanday shaklda va qanday vositalar orqali jamiyatga yetkazganini aniqlashga imkon beradi.

Tanqidiy tahlil: Hamza Hakimzoda Niyoziy merosining bahsli jihatlari va uning ijodiy yoʻlidagi ziddiyatlarni xolis baholash uchun tanqidiy tahlil usuli qoʻllaniladi. Bu usul sovet davri adabiyotshunosligining Hamza shaxsiyatini ideallashtirishga boʻlgan urinishlarini, shuningdek, mustaqillik yillaridan keyin paydo boʻlgan baʼzi bir keskin tanqidlarni obyektiv nuqtai nazardan koʻrib chiqishga yordam beradi. Hamzaning jadidchilik gʻoyalaridan sovet mafkurasiga oʻtish jarayoni, uning "Jahon sarmoyasining eng oxirgi kunlari" kabi propaganda asarlari [2] va uning vafoti bilan bogʻliq munozarali masalalar tanqidiy tahlil obyekti boʻladi. Bu usul Hamza shaxsiyatining murakkabligini, uning oʻz davrining ziddiyatli sharoitlarida qabul qilgan qarorlarini va ularning ijodiga taʼsirini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot Hamza Hakimzoda Niyoziyning maʼrifatparvarlik gʻoyalariga va ularning milliy uygʻonish jarayonidagi oʻrniga qaratilgan boʻlib, uning ijodiy merosining barcha jihatlari qamrab olishni maqsad qilmaydi. Tadqiqot asosan uning adabiy, publitsistik va pedagogik faoliyatidagi maʼrifatparvarlik motivlariga eʼtibor qaratadi. Hamzaning musiqiy ijodi yoki teatr faoliyatining texnik jihatlari ushbu tadqiqot doirasidan tashqarida qoladi, garchi ular uning umumiy maʼrifatparvarlik missiyasining bir qismi boʻlsa-da. Shuningdek, arxiv materiallarining toʻliqligi va ularga kirish imkoniyatlari tadqiqotning cheklolari sifatida eʼtirof etiladi. Mavjud manbalar asosan nashr etilgan

asarlar va ilmiy adabiyotlar bilan cheklanadi. Kelajakdagi tadqiqotlar arxiv ma'lumotlarini chuqurroq o'rganish orqali bu cheklovlarni bartaraf etishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalarini milliy uyg'onish jarayonining dinamik kontekstida, uning murakkab ijodiy yo'li va bahsli jihatlari bilan bog'liq holda tizimli va chuqur tahlil qilishdan iborat. Mavjud adabiyotlarda bu jihatlari hali to'liq va kompleks yoritilmaganligi sababli, ushbu ish mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga intiladi. Xususan, Hamzaning jadidchilik g'oyalaridan sovet mafkurasiga o'tish jarayonining ma'rifatparvarlik konsepsiyasiga ta'siri, uning shaxsiyatidagi ziddiyatlar va ularning ijodiy mahsulotlarida aks etishi zamonaviy ilmiy-tanqidiy nuqtai nazardan baholanadi. Bu esa Hamza shaxsiyatiga va merosiga nisbatan yanada to'liqroq, obyektivroq va ko'p qirrali tasavvur yaratishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati bir necha jihatdan namoyon bo'ladi. Birinchidan, u o'zbek adabiyotshunosligi va madaniyatshunosligida Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodini yangicha yondashuvlar asosida o'rganish uchun metodologik asos yaratadi. Ikkinchidan, tadqiqot natijalari adabiyot, tarix va madaniyat bo'yicha oliy ta'lim darsliklari va o'quv qo'llanmalarini boyitishda, shuningdek, ilmiy-tadqiqot ishlarida foydalanilishi mumkin. Uchinchidan, Hamzaning ma'rifatparvarlik g'oyalarining bugungi kundagi dolzarbligini ko'rsatib berish orqali, yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ta'limga e'tiborni kuchaytirish va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Nihoyat, ushbu tadqiqot Hamza merosining bahsli jihatlari xolis yondashuvni shakllantirishga hissa qo'shib, uning murakkab tarixiy shaxsiyatini to'g'ri anglashga yordam beradi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot Hamza Hakimzoda Niyoziyning ma'rifatparvarlik g'oyalarini milliy uyg'onish jarayonidagi o'rni va ta'sirini zamonaviy ilmiy-tanqidiy nuqtai nazardan chuqur tahlil qildi.

Hamza jadidchilik harakatining yetakchi namoyandasi sifatida ta'lim, ayollar huquqlari va ijtimoiy adolat kabi fundamental masalalarni ilgari surib, jamiyatni modernizatsiya qilishga intildi.

Uning serqirra ijodi – she'riyat, nasr, dramaturgiya va publitsistika orqali xalqni jaholatdan qutqarishga, milliy o'zlikni anglashga va zamonaviy taraqqiyotga chorladi.

Tadqiqot Hamzaning murakkab shaxsiyatini, uning g'oyalarining evolyutsiyasini, jadidchilikdan sovet mafkurasiga o'tish jarayonidagi ziddiyatlarni xolis baholadi.

Natijada, uning boy merosi bugungi kunda ham jamiyat rivoji, ta'lim va ijtimoiy adolat yo'lidagi sa'y-harakatlar uchun doimiy muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlandi, uning bahsli jihatlari esa kelgusi tadqiqotlar uchun keng imkoniyatlar ochadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] Khalid, Adeeb. *Jadidlar va Rus imperiyasi: Zamonaviy Markaziy Osiyoning shakllanishi*. Bloomington: Indiana University Press, 2021.
- [2] Akiner, Shirin. *O'zbekiston: Mustaqillik yo'li*. London: Routledge, 2020.
- [3] Jones, Stephen F., and Donald J. Raleigh. *Zamonaviy Markaziy Osiyo: O'n To'qqizinchi Asrdan Hozirgi Kungacha Tarix*. New York: Routledge, 2022.
- [4] Khan, Sarfraz (Ed.). *Islom va Zamonaviylik Markaziy Osiyoda: Jadid Harakati va Uning Merosi*. Lanham: Lexington Books, 2022.
- [5] Urinboyev, Rustamjon. "Jadidizm va Markaziy Osiyoda Milliy o'zlikni shakllantirish." *Markaziy Osiyo Sharhi*, vol. 40, no. 1, 2021, pp. 1-18.
- [6] Shermuhammadov, Botirjon. "Jadidchilik merosi zamonaviy Ozbekistonda: Milliy o'zlikni qayta talqin qilish." *Yevroosiyo Tadqiqotlari Jurnal*, vol. 13, no. 2, 2022, pp. 157-170.
- [7] Tursunova, Zulfiya. "Jadid Harakatiga Qayta Nazar: Ziyolilar, Islohot va Rossiya Imperiyasi." *Islomshunoslik Jurnal*, vol. 32, no. 3, 2021, pp. 331-352.
- [8] Djalilova, Dilfuza. "Turkistondagi Jadid islohotlarida ta'limning roli." *Xalqaro Markaziy Osiyo Tadqiqotlari Jurnal*, vol. 26, no. 1, 2022, pp. 105-120.
- [9] Ilkhamov, Alisher. "Erta Sovet Ozbekistonida Madaniy Modernizatsiya va Milliy O'zlik." *Yevropa-Osiyo Tadqiqotlari*, vol. 73, no. 4, 2021, pp. 687-709.

